

**Archaeology as fact and fiction. Archaeological writings 1948-2002
(Book Review)**

Author

Goldhahn, Joakim

Published

2017

Journal Title

Fornvännen

Version

Version of Record (VoR)

Rights statement

© 2017 The Authors. This article is published under an open access license that permits you to read, link to, download, print, copy and distribute it in digital form, providing that the work is properly cited and is not altered in any way.

Downloaded from

<http://hdl.handle.net/10072/393535>

Link to published version

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2017_litt_a

Griffith Research Online

<https://research-repository.griffith.edu.au>

Mats P Malmer, *Archaeology as fact and fiction. Archaeological writings 1948–2002*. Redigerade och kommenterade av Stig Welinder. KVHAA:s handlingar, Antikvariska serien 50. Stockholm 2016. 396 s. ISBN 9789174024340.

Dagarna tre har jag ägnat ledig tid till att försöka förstå Mats P Malmers (1921–2007) arkeologskap. Som en katt runt het gröt har jag undvikit det verk som Malmer själv aldrig slutade att referera till; hans smått mytomspunna doktorsavhandling från 1962 – *Jungneolitische Studien*. I stället har jag närmat mig Malmer genom denna nya antologi.

Som titeln avslöjar innehåller boken artiklar och textutdrag ur böcker från Malmers fatabur; från undersökningen av Sankt Jörgens hospital in Århus (1948) till hans sista monografi *The Neolithic of Sweden, TRB, GRK and STR* (2002). Malmer tog själv initiativet till antologin, för att samla sina mest väsentliga texter kan vi tro, men hann inte slutföra projektet innan han gick bort. Hans fru Brita Malmer (1925–2013) fortsatte redigeringen innan den nu slutförts av Stig Welinder.

Bokens 18 kapitel presenteras i fem delar:

- I. *From typologi to actualism*: presenterar Malmers teoretiska grundsyn (sju texter);
- II. *Innovation processes*: speglar hans bidrag om forntida innovationsförlopp (tre texter);
- III. *Quantifying the Bronze Age*: om hans syn på bronsålderns hållbilder och epokens viktsystem (fyra texter);
- IV. *Fieldwork*: där vi får följa Malmer genom några av hans schakt (tre texter)
- V. *An archaeological life*: vilket är en (1) högst

personlig text där Malmer presenterar några tillbakablickar på sin livsgärning.

Merparten av texterna, elva stycken eller 61%, har översatts från svenska. Sex var ursprungligen publicerade på engelska och en på tyska. Därutöver bidrar Welinder med ett introduktionskapitel där han förtjänstfullt presenterar Malmers arkeologskap.

Malmer själv behöver ingen introduktion men termen *arkeologskap* behöver preciseras. Malmer skulle krävt det. Liksom det finns många landskapstyper i världen, som dal-, sjö-, fjäll-, slätt- och fjordlandskap, så finns det olika arkeologskap som producerar kunskap om det förflutna. Skilda arkeologskap har särskilda förutsättningar, olika metoder och teoretiska perspektiv, för att studera det förflutna. Bilderna som de tecknar skiljer sig åt, några av dem är förenliga, andra är det inte. Termen är användbar. Inte minst för att beskriva Malmer, vars arkeologskap har en tydligt avgränsad form och innehåll.

Trots att boken spänner över 396 sidor och 54 år, samt att texterna behandlar så vitt skilda teman som mesolitiska mikroliter och medeltida hospital, så är de samspelta, närmast homogena. Det är omöjligt att missa det närmast övertydliga budskapet som Malmer predikar. Han går till storm mot traditionalister och impressionister, han framhåller nödvändigheten av tydligt definierade begrepp och artefakttyper, han kräver att vi skall hålla isär fakta från värderingar, att vi uppställer hypoteser som går att falsifiera, att vi strävar efter sanningen, samt – *framför allt* – att arkeologin skall vara opolitisk. Även om det senare är en hägrande utopi, eftersom alla utsagor om det mänskliga är politiska, så bör det ses som ett ideal att sträva efter, menar Malmer.

När jag läser antologin från a till ö blir det tydligt att Malmer hyste en oerhörd tilltro till sitt arkeologskap. Det framgår av att han gång efter annan citerar sin egen nära 1000 sidor långa avhandling; han lär till och med ha räknat varje nedslag. Texterna genomsyras av en självrådande röst samt en övertygelse om vederhäftigheten i presenterade metoder och slutsatser; en förvissning som närmst kan beskrivas som en trossats. Hans egna resultat citeras ofta och gärna som exempel på hur en sund arkeologi bör se ut. Mal-

mer verkar ivrigare att tillämpa sina teser på nya material, för att finna liknande svar kring någon ännu utforskad artefakt eller fornlämningstyp, än att söka nya frågor, utforska nya stigar eller formulera alternativa perspektiv. Efter att ha lagt fram en hypotes och testat den ligger hans syn på saken fast. Han är orubblig. Det är som om han hugger sina teser i sten.

Det blir tydligt att Malmer kunde vara polemisk. Han finner hellre förebilder i det förgångna än i sin samtid. Få om några samtida arkeologer omnämns i positiva ordalag. Ändå framhåller han envetet att arkeologin ständigt skapar nya fakta om det förflutna. I många fall verkar det som om han menar att kunskapsutvecklingen inom fältet snarare drivs fram av nya spektakulära fynd, än genom att arkeologer lagt pannan i väck och tänkt till. Som positivist och intresserad av artefakter verkar han överrumplad av efterkommande generationers nyvaknade intresse för andra teoretiska synsätt. När han känner sig ignorerad får både nyarkeologer och strukturmarxister sina fiskar varma. Samtidigt som Malmer kan te sig mer än lovligt rigid, så menar han att var och en skall få bli salig på sin egen tro, något som han sällan praktiserade i debattartiklar.

I Malmers arkeologskap finns det goda och onda arkeologer. Han skriver gärna om dem som gjort något *först*, om den *bästa* undersökning som gjorts, samt dem som gjort eller skrivit något galet. Thomsens lilla skrift från 1836, *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed*, beskrivs om och om igen i så positiva ordalag att den närmast kan beskrivas som en bibel. Boken kan betraktas som Malmers grundbult. Andra valfränder till Malmer möter vi i Thukydidens, vetenskapsfilosoferna Popper och Hempel, samt, kanske lite mer implicit på senare år, Trigger. På den mörka sidan placeras han Nilsson, Montelius, Almgren den yngre, och Shanks och Tilley. I den avslutande biografiska texten finner vi inspiratörer som Althin och Arbman samt, lite oväntat, Gordon Childe, en person som mer än gärna politiserade sitt arkeologskap. Här finner vi även att Malmer betraktade den högljudda 68-generationen som avfallingar. Han hade uppenbarligen svårt för deras vurm för Sovjet, Kina och Albanien, inte minst som han hade upplevt 1930- och 1940-talens politiserade arkeologskap på nära håll. Många av

de senare arkeologerna och andra som kritiserar honom omnämns dock sällan eller aldrig med namn; Malmer hänvisar bara till dem i svepande ordalag. De osynliggörs och förtigs, vilket kan förstås som ett maktbruk.

Antologin tecknar en mångtydlig bild av Malmers arkeologskap. Mest positivt är jag till äldre texter som jag aldrig funnit anledning att söka upp tidigare. Texten om pleionbegreppet från 1957 överraskar genom sin exemplariska tydlighet och stringens. Den skulle kunna användas i undervisning om att skriva akademiska texter. Jag skall inte undanhålla att det förekommer många upprepningar i texterna, något som jag tolkar som ett stilistiskt drag vilket utmärker Malmers arkeologskap. Texterna om hans fältarbeten kunde gärna ha skurits ned eller lämnats därefter, eftersom de knappast tillför något till vår förståelse av Malmers arkeologiska legat. Undantaget är hans frågvisa text kring det aldrig avslutade Alvastraprojektet. Möjligen hade det varit visare att inkludera fler av hans arbeten som skrivits på svenska i antologin? Personligen saknar jag någon av hans ofta försummade artiklar om Nämnsforsen från mitten av 1970- och början av 1990-talet. Urvalet baserar sig dock på Malmers efterlämnade manuskript, varför det kan sägas vara berättigat. Boken hade också vunnit på ett alfabetiskt register, och jag hade gärna sett fler bilder på Malmer, både i hans privata sfär och i hans professionella roll.

Den återupptagna bekantskapen med Malmer lämnar en tydlig mättnad hos undertecknad. Mycket han skriver är tänkvärt, annat verkar obetänkt. Det gör honom mänsklig. Personligen anser jag att hans arkeologskaps betydelse inte enbart ligger i de resultat som han fann under sitt lustfyllda utforskande av forntiden. Många av hans teser, som hans tankar om hållbildernas kronologi och korologi, har vittrat bort medan andra består. Men som Malmer själv framhåller, hur de erhållna mönstren bäst bör tolkas är inte alltid så naturligt som han själv tycks mena genom sin *actualism*.

Malmer beskrivs ofta med rätta som en pionjär, vilket även redaktören Stig Welinder och Vitterhetsakademiens företrädare uttrycker. Om Malmer var först och med vad anser jag inte vara det mest intressanta att ta upp till diskussion. Det är

mer tänkvärt att försöka förklara de samspelta aktörer som förespråkade ett liknande arkeologskap i början av 1960-talet, samt vad liknande synkronism kan bero på. Clark, Clarke, Binford, Gardin, Malmer och Stjernquist (den senare glöms ofta bort i sammanhanget, kanske för att hon var kvinna) m.fl. kan ses som skilda svar på frågor som tändes på en gång på den arkeologiska himlen, utan att beröringspunkterna mellan de skilda aktörerna framstår som speciellt tydliga i historiens backspegel. Strukturalismen stod på tur och utgör en annan rörelse som fick en global spridning kring 1970. Att söka frågornas svar i enskilda individers intellekt och genialitet är ett väl beprövat knep som knappast gör oss klokare i sammanhanget. Det fyller andra funktioner. Snarare bör vi försöka studera liknande rörelser ur ett bredare idéhistoriskt perspektiv som bryter invanda akademiska gränsmarkeringar. Den globala våg av positivism som svepte fram under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet kom i en tid med många nya *New*-epitet i omlopp (Archaeology, Geography, Sociology, Social Antropology, etc.), vilket kräver att vi breddar vårt sökljus om vi vill förstå enskilda forskare som Malmer.

Det kanske mest överraskande efter att spenderat tre dagar med att läsa Malmer är att hans outtröttliga strävan efter en värdeneutral och objektiv arkeologi först blir begriplig och begärlig efter att han tar bladet från mun och blir personlig; vilket egentligen talar emot hans orubbliga önskan att hålla arkeologin fri från förmenande subjekt.

Hursomhelst, det som främst särskiljer Malmer från många av hans samtida kollegor är dock hur envetet han höll fast vid sina teser, vilket också är det mest utmärkande draget i Malmers arkeologskap: han högg sina teser i sten.

Joakim Goldhahn

Institutionen för kulturvetenskaper

Linnéuniversitetet

SE-391 82 Kalmar

joakim.goldhahn@lnu.se